

A NÁNDOR-VÖLGYI FÉLKORONG.

A TORMA-gyűjtemény egy másik jelentős darabja egy átlukasztott agyagkorong fele radabja, ROSKA utólagos ásatásai során került elő. VLASSA itt is elveti ROSKA véleményét a "há-lószul"-ra vonatkozólag. Megokolása itt is ésszerű, mert a töredék felírás jellegű jelekkel van ellátva, melyekből 11 darab határozot-tan mezopotámiai jelleget mutat. A TORMA-gyűjteményi jelzete 148/16. (21. kép.)

A TORDASI EMBERBÁLVÁNY.

A gyűjtemény jellegzetes alakja, amely az ANATOLIA területén gyakorta előforduló idolo-k "stólaszerű váll-átvetőivel" vannak díszítve. Pontos agyagmása a MAKKAY JÁNOS által leírt anatóliai istenszobornak, amely azonban már fémből van, de a stó-la szerű átvetővel díszítve. A tordosi példány feje letört, de a váll-lakat átkötő szalagszerűség épenmaradt. Ezen kívül írásjelek is szerepelnek a szobroc-ska elején. MAKKAY a "Die Stein-u. Kupferzeit Siebenbürgens" (Berlin, 1937) szerzőjének a német H. SCHÖLLER-nek az élettelen munkáját vallási képzetek-kel tölti meg ezzel a szoborral kapcsolatban "Adatok a péce-li(badeni) kultúra vallásos elképzeléseihez." (Ar-cheológiai Értesítő, (Budapest) 90 (1963).

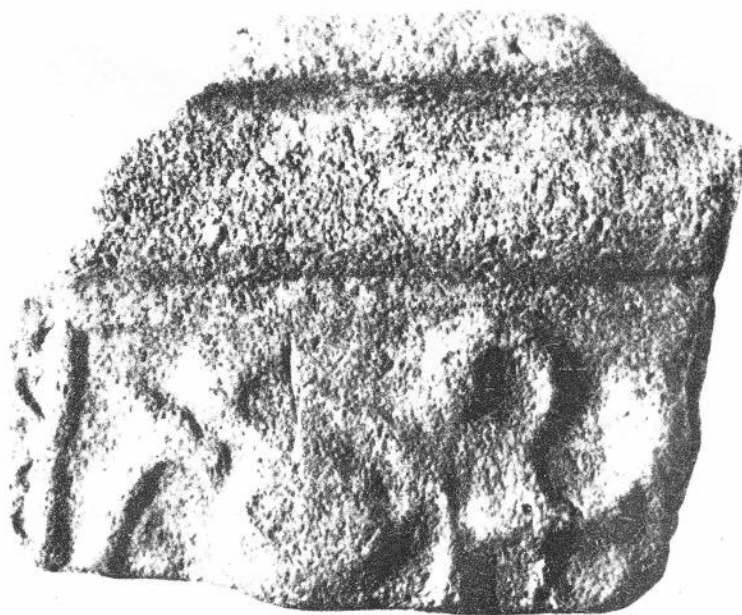
VLASSAÁNAK volt módjában a kezelése alatt álló gyűj-temény eme darabját is jobban szemügyre venni és szerinte sokan a vele foglalkozó szerzők közül nem a legjobb másolatokkal dol-goztak "Auf dem Körper des Idols, unterhalb der Schaerpe, sind Zeichen eingeritzt, die immer-



21. kép : A Nándor-völgyi fél-korong felírásokkal. Vlassa után



22. kép : Tordosi emberalaku idolo a Torma-gyűjteményből



23. kép : Hengerpecséttel díszített töredék Torma gyűjtéséből.



24. kép : A hengerpecsét vonalas rajza Torma kéziratából

hin als "Schrift" angesehen werden könnten, aber so, wie die Abbildung zeigt (23.kép) nicht mit den von den erwähnten Autoren veröffentlichten Zeichnungen übereinstimmen, nach denen sie wie richtige Keilschriftzeichen aussehen..." (I. m. 20)

Ezek szerint a legkomolyabb megállapítás szerint 7 írás jel ékesíti ezt az idol-töredéket. Az idol leltári száma : V. 8859. -

TORDOSI PECSÉTNYOMÓ.

Ma nem szerepel a kolozsvári gyűjteményben és elhalódottnak tekintik. Mindössze TORMA nagy és kiadatlan munkájában szerepel a rajza, ugyancsak 7 írásos jellel. Miután egy hengerről van szó, VLASSA feltételezi, hogy pecsételésre alkalmazták, ami nagyon valószínűnek látszik. A képe egyébként (2. kép) mutatja, hogy TORMA ezeket az írásos darabok közé sorolta és elküldte SAYCENAK is, hogy véleményt kérjen róla.

A TEMESVÁR-RONÁTI "IMDUGUD" ISTENNŐ

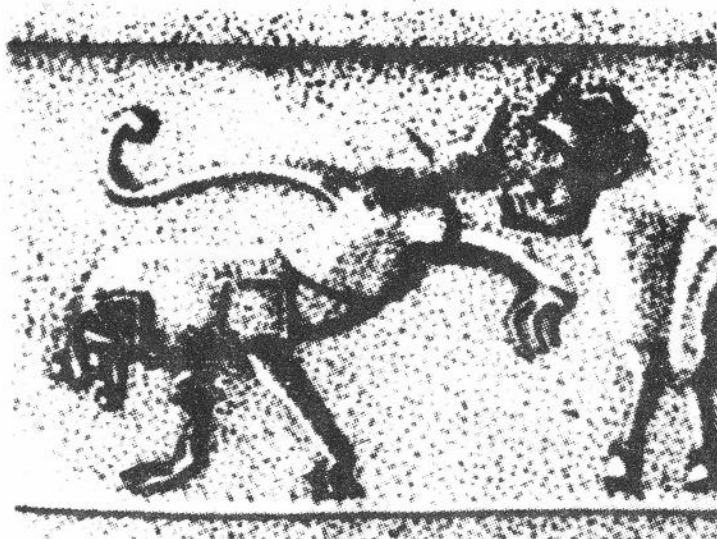
A közel-Kelet istenségei közt egyik legrangosabb a ma dártesttel, de oroszlánfejjel ábrázolt IMDUGUD volt. Irodalmának legjelesebb művei közt említhetjük K. SCHEFOLD (A szkita állat-stilus Déloroszországban - E. S. A., 12 (1938) német tanulmányt, amelyet az orosz N. POGREBOVKA "K voprosa o skifskom zveri - nom stile" (A szkita állat-stilusának problémája), K. S. 34 (1950) és az olasz A. M. BISI : "Il Grifone nell' arte dell' antico Irán e dei popoli delle steppe" (A griffmadár a régi Irán művészetében és a steppei népeknél.) R. S. O., 39 (1964) dolgoztak ki a legalaposab-

A temesvári, vagy inkább ronáti IMDUGUD szoborból csak torzók, darabok maradtak fenn. Nagy méretű volt, amit csőrének 10 centiméternyi nagysága igazol. Realisztikus kidolgozását viszont a tollak és az oroslánfűl mutatja. Régiségét bizonyítja a "profiles" beállítás. IMDUGUD "városvédő istenség" volt. Mitológiai szerepét - mint vezetőét - mutatja S. N. KRAMER szerint az egyik legősibb sumér eposz, melynek hőse LUGALBANDA világjáró körútján eltévedt és csak IMDUGUD segíti vissza hazájába. A ronáti IMDUGUD szemei ékkövekből voltak, amelyet elraboltak. VLASSA a Kis-városi MESILIM korára teszi származását. Ez azt a feltevést erősíti, hogy Ronát község valamikor sumér település lehetett, amennyiben "városvédője" volt. Sajnos, képet nem sikerül erről az egyetlen magyarföldi IMDUGUD istennőről szerezni.

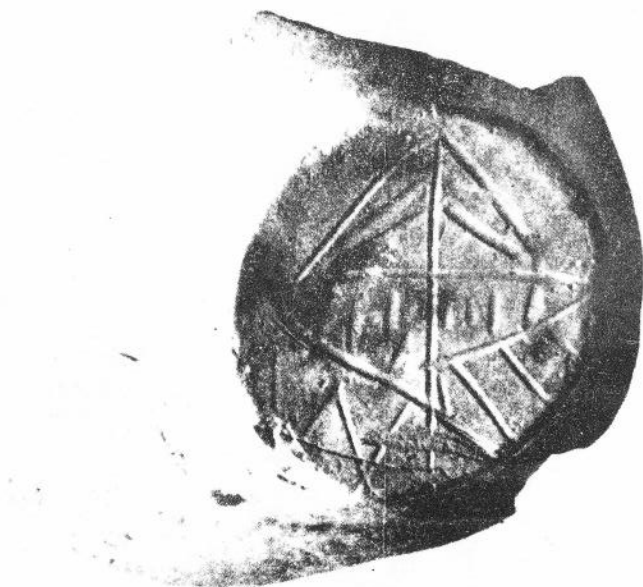
A TORDOSI PECSÉTHENGER

VLASSA MIKLÓS tanulmányában hosszadalmasan ír le egy a TORMA-gyűjteményben "beiseitegelegt", vagyis félretett darabot, amelyről eddig a tudomány nem vetett számot. Az az érzése az olvasónak, kutatónak egyaránt, hogy sok ilyen félretett darab szándékosan sikkadt el TORMA írásai nyomán, hogy bizonyos tárgyi tanukat tüntessenek el. Hogy miért? - ki tudná nem megmondani!

A "félretett darab"-ról VLASSA azt írja, hogy azonosban. Legrégibb, eddig előkerült és teljesen ép példánya az Ubaid-kori Ur város címer, ahol a kiterjesztett szárnyú IMDUGUD két fiatal szarvas háta felett lebeg. Elterjedési kultuszköre az Ordos-táji Tagar városkától a Kubán-vidéki "Hét Testvér" sírjában talált áldozókürtjén immár Gh. LAZAROVICI horvát régész jóvoltából a Temesvár városába beiktatott, hajdani kis magyar falu Ronat dombos részét elegyengetve a Tisza-partig ér...



25. kép : Vlassa párhuzamai Chafadije-pecséthengereiből



26. kép : A Kolosvárt kiásott "kyklád" sumér hajó képe

nak tekinthető az Uruk városállam Dzsemet Nasr dinasztiáinak igen gyakran előforduló hengerpecsétjeivel. A mellékelt képek alapján (23. és 24. képek) látható, hogy egy töredékről van szó, amelyhez VLASSA "cimertani" alapon gondolkozva párdúc-orszlán párok párhuzamait csatolta.

VLASSA a vonalasrajz szerint találta meg a megfelelő párhuzamdarabokat. Az első URUK városából ismert és végteleen sort alkotó párdücsök heraldikai kompozícióját jelölik. A párdücsök állatokat "hosszu nyakuk" alapján tekinti e nemes ragadozó vadaknak, (25. kép felső része) míg a második hasonló pecsétben ger a Chafajde II. "tell"ből való, ahol a vonalasrajz temesvári példánya nyer igazolást a szokatlan formában tartott hátsólábakra vonatkozólag. (25. kép alsó része.)

Egyébként a tudós kolozsvári magyar régész hivatkozik T. BERAN : "Die altorientalischen Rollsiegel der ehemaligen Sammlung Johannes Jantzen im Museum für Kunst u. Gewerbe Hamburg" (Arch. Anzeiger 83 (1969) példányára, amely talán a "beiseitegelegt" tordosi darab nagyobbik része is lehetne. Mert Hamburgba aztán valóban csak "gyűjtők" útján kerülhetett el a ritka sumér darab !

A BOJÁNI "SZENTHÁZACSKA" TORDOSI PÁRJA

A délromániai Cascioarele egyik dombjának lehoradásakor fedezték fel a hajdani Bojánia körzetéhez és kulturájához tartozó, agyag "templom-modell"-t, amilyen a TORMA-féle gyűjteményben is szerepel és melyről a magyar régész nő rajzos gyűjteménye is megemlékezik. Ennek alakja kerek, de van -nak szögletes példányok is. (27. kép)

A suméroknál ui. szokásban volt, hogy egy-egy "modellt" agyagból architektónikus, építészeti szabályok szerint ki-

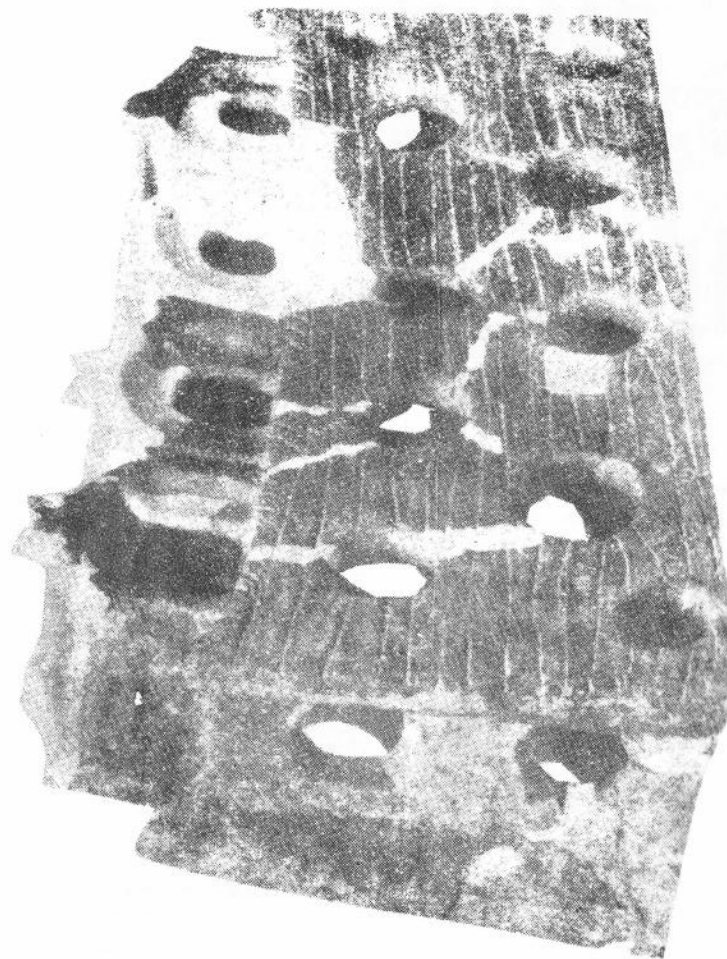
formáltak és azt, mint "szentséget" (Heiligtum!) adományozták egy-egy templomnak. Sumériában a Tepe Gaura-i ásatásoknál látták az első darabot és jelentése csak akkor derült ki, mikor Eridu VII. rétegében megtalálták az ugyanilyen "fehér templom" modelljét, majd Uruk-ban a "D templomot". Azóta csak az Eufrates mellékfolyója partjából ástak ki Gaburban.

Román részről HORTENSIA DUMITRESCU : "Un modèle de sanctuaire découvert dans la station néolithique de Cascioarele", c. tanulmányában foglalkozik kimerítően a lelettel. (Dacia - Bucarest, N. S. 12(1968.) A kolozsvári régészünk, VLASSA azonban kapcsolja TORMA-gyűjteményével, bár sajnálatos módon, csak mint "Addenda" = "Kiegészítés", mert kézírata elkészülte után kapta kézhez a jelzett munkát. (I. m. 33.)

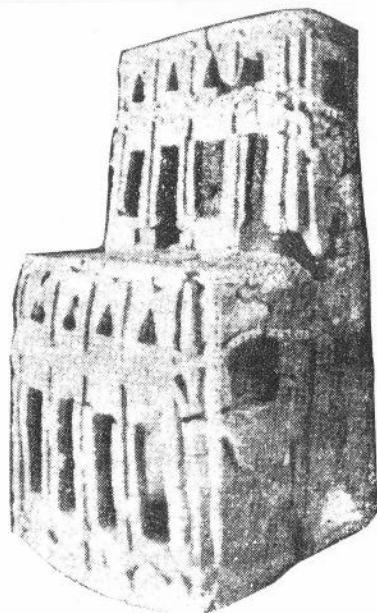
Mindenesetre a felületes olvasó, vagy a lenézett "autididakta kutató" hamarabb észrevette ezeket a hasonlóságokat, mint a "szaktudósok", akik csak most kb. százévmúlán vitatkoznak arról, hogy mikor, milyen irányból, románoktól vagy szlávoktól vettük-e át azt a teremtmény erőit, ugyanazon disztötmotívumokat és tartottuk meg Erdélyben évezredek át, melyet a sumérok alkottak és vittek szét a nagyvilágba.

A K O L O Z S V Á R I S U M É R O K

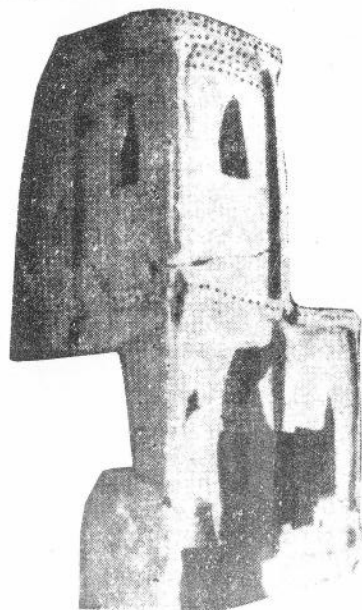
Megdöbbsent egész Kolozsvár, Erdély, Magyarország és az egész kulturvilág, amikor GYULAI PÁL és I. MITROFÁN fiatal régészírók hírt adtak a helyi magyar napilapban, hogy a Szent Mihály katedrálisától kb. 30 méterre épülő transformátor alapépítményének előkészítésekor 5-6 méternyire mélyen neolitikori telepre akadtak. A kora-rézkor, a tordosi sumér telepek jellegzetes használatai tárgyainak egész sorát tárta fel. Bár ugyanazon a



27. kép : Egy sumér "templom model" Vlassa után



28. kép: Sumér párhuzam egy erdélyi "szenthely"-hez, Vlassa u.



helyen már 1936-ban és 1948-ban voltak földméli munkálatok, és már akkor is bukkantak fel kisebb leletek, nem tulajdonítottak nekik jelentőséget. Az 1968-ban megkezdett ásatásnál, amikor mélyebb rétegekre hatoltak, elérték a Szamos ősi, eredeti feltöltött színvonalát, amelynek rosdabarna rétegében ősi lakóházak romjai kerültek elő, a megfelelő házi felszerelésekkel, akkor már az ismert kolozsvári régész VLASSA MIKLÓS személyesen vezette az ellenőrző ásatásokat. Az eredmény meglepő volt. Az "Igazság" c. napilapban az említett újságírók adtak aztán részletesen számot a régészi előleges jelentésről, (Igazság, 29 (1968 május 12.))

A leletek tömegében legjellegzetesebbek és egyben az ősi, mezopotámiai, közelveleti kultúrához kapcsolódó darabok közül ki emeljük az olajmécsest amilyen Uruk templomromok maradvékai közt sűrűn előfordul. Négy sarku agyagmunka, három kanócnnyilással és egy fogantyúval. Ugyancsak találtak a sumér kerámiára jellemző fekete bitumenes, sárgadisztitűs edényeket. Közük teljesen épek is voltak. Tetszetős gölőncsér-korongon készült fazekak és tálak, különleges fogantyúkkal (Schnabelpfannen), melyekről feltételezik, hogy halsütésre használták a hajdani bennszülöttek. Hogy halásztak, az biztos, mert horgok és kerültek elő szép számmal hajlított bronzból. Faragott darabok közt szárvaságan csokból és szárvasmarha szárujából sok szép házi eszköz és apróbb díszítések szerepelnek.

Az edények közt szereplő négyszögletes darabok is a tordosi kultúra közelségére vallanak, tehát a Szamos és Maros völgyek lakói egyfajta nép volt. Mint VLASSA írja: "Die unerwartete Entdeckung einer Tordas-Siedlung in Cluj (Kolozsvár) im Tal des Kleinen Somes (Szamos) erweitert die herkömmliche Vorstellung vom Verbreitungsgebiet dieser Kultur, von der man bis jetzt annahm, dass sie gegen Norden das Gebiet am Mittellauf des Mures (Maros) nicht überschreitet." (I. m. 9old.) Magyarul: "A váratlan felfedezés Kolozsvárt, a Kis-Szamos völgy-

ben erősen kitágítja a tordosi kultúrának elterjedési területét, amely kulturáról eddig feltételezték, hogy a Maros vonalától északi irányban nem terjedt tovább, "

Szakemberek előtt főként a mérvadó a sumér cserepesség és diszitőművészetben használt feke bitumen, amelyet ragasztó, tapasztóanyagként használtak (ilyen alapba van beágyazva pl. a híres "Standard kép", Ur város diszjelvénye), amelyet a kolozsvári őstelep lakói is ismertek és alkalmaztak. A bitumen előfordulás nagyon gyakori a Körös vidékén, de különösen Arad mellett Derna községben, ahol még ma is felszíni lignitet, aszfaltszenet vájnak, amely 4-6 %-os nagyon puha bitumennel van átitatva. Ezt a bitument ha szétválasztják a lignittől (nyersszén!), egy idő múlva megszilárdul és fényes fekete lakk csillogású, sima felület képződik rajta. Arad mellett, Szalkán még ma is használják ezt diszítésekre, használati tárgyak készítésére. (L. GALAMB: Sapaturile archeologice de le Ordeea-Salca, - Materiale 8 (1962) 159 o.)

Ezt a "sumér technikát" vagyis a bitumennel való műveleteket már valószínűleg a bakui olajkutak ősi felszínretörő bitumenjével bekent szobrocskák készítésénél is alkalmazták. Egyazon technikával készült - bitumen alapon - Agrab-ban, Ur város közelében, tehát Sumériában és Bodrogszadány, Gorzsa, Csőszhalom és Szamossály községekben talált őstelepek lakóinak sok-sok fazeka, tála és "idol"-ja, vagyis istenszobrocskája. Ilyenekről ír bővebben "mit Bemalung der Steinfigürchen aus der frühdinastischen Periode Mesopotamiens" S. LLOYD "Die Kunst des Alten Orients" (München-Zürich, 1961) c. munkájában, ahol az "aszfalt" a "bitumen"-nel azonos.

A Szamos-parti Kolozsvár ősi sumér telepének azonban az eddig felsorolt leletei mellett van egy egészen rendkívüli darabja is, ROSKA M. "A z őskori Kolozsvár" c. munkája sajnos nem kimerítő a tekintetben, hogy a sumér kultúrával való azonosításra sok tápot adhatna, de ez megbocsátható, hiszen az említett jellegzetesen sumér jellegű lelet csak 1968-ban került fel-

színre, míg a nagy erdélyi régész jelzett munkája már 1943-ban megjelent. (26. kép)

A rendkívüli lelet egy vitorláshajót ábrázoló cserép töredék képe. Nincs elég terünk ezzel a jellegzetes sumér motivummal foglalkozni, de a kép melléklet leírása után az olvasó éles képet alkothat magának arról, hogy a feltevések nem tévedtek arról, hogy a sumérok az Égei-tengeren is járatasak voltak, mert ugyanilyen rajzos edények, "halastálak" (?) kerültek elő az általuk megalapozott "kyklád" kulturhelyeken is, mint maga Kréta-szigeten (EVANS "Scripta Minoa" Oxford, 1909, 149 old. 4/a és 4/b képek!) ahova Eridu sumér városból került át motívumként (B. L. GOFF: "Symbols of Prehistoric Mesopotamia" - New Haven-London, 1963, 235. kép.)

VLASSA, a szerencsés fellelő, tömör szavakkal így írja le a cserép edény fenekére karcolt rajtot: "Auf den Gefaessboden skizzierte der Töpfer... den Umriss eines Schiffes, mit Mittelmast, Dreieckigem Doppelsegel, sowie den Rudern mitsamt den Öffnungen in der Schiffwand" Magyarul: "Az edényfenékre "felskiccelte" - felvázolta - a gölőncsér egy hajó vonalait, középpárboccal, háromszögű kettős vitorlával, valamint az evezőrudakkal és a hajófal nyílásaival együtt." (I. m. 13.) "Importáru" ! - mondhatná valaki. De a sok ásatás már bebizonyította, hogy a Szamos, Maros, Tisza és az ősi Ister, a Duna, valamikor sokkal nagyobb mederben folytak és hajózhatók voltak. A Vaskapu-i szoros két oldalán "átrakodóhely" lehetőségét is emlegetik. Meseszerűen hangzik a vélemény, de a kövek beszélnek...

A SZEGVÁRI "SARLÓS ISTEN" SZOBRA

A magyarországi sumér jellegű leletek nagymestere MAKKAY JÁNOS székesfehérvári régészünk, aki egyben az ősvallások jeles és eredménnyel dolgozó kutatója, Szegvárott, egy ősi ház leégett romjai alatt talált "sarlós istent" az ősgörög Pantheon első "férfi istenének" véli, Kronosz-Idő, isten személyében. Megokolása: sarló ábrázolása, mellyel az eget és a földet az idők hajnalán ketté választotta.

A motívum azonban öregebb, mint a legöregebb görög mitológiai alak: a sumérok sarlós aratóit sok képről ismerjük, és azt se feledjük, hogy a szegvári idol arca "üres" mert a hátravetett fejre ünnepélyes alkalmakkor - a vetés szenteléskor és termés betakarításkor - más és más, arany, vagy nemesfém álarcot "ajándékoztak" az idolnak. Hogy a mai magyar "vasorrú bába" fogalma meséinkben ebből az ősi "álarcos isten", vagy "szinváltozó isten" mitológiai alap gondolatból fakad, nagyon valószínűnek látszik. Még az ősi vallásról eltérített, megkeresztelt magyar nép is megőrizte ezt a vallási fogalmat az "Urunk-szineváltozása" kifejezésben, amely pedig a keresztény egyházakban ilyen néven szerepel: Mennybemenetel, - Ascensio stb. De ezekkel a mélyreható, ősi vallási hiedelmekkel e helyütt nem szándékom tölteni.

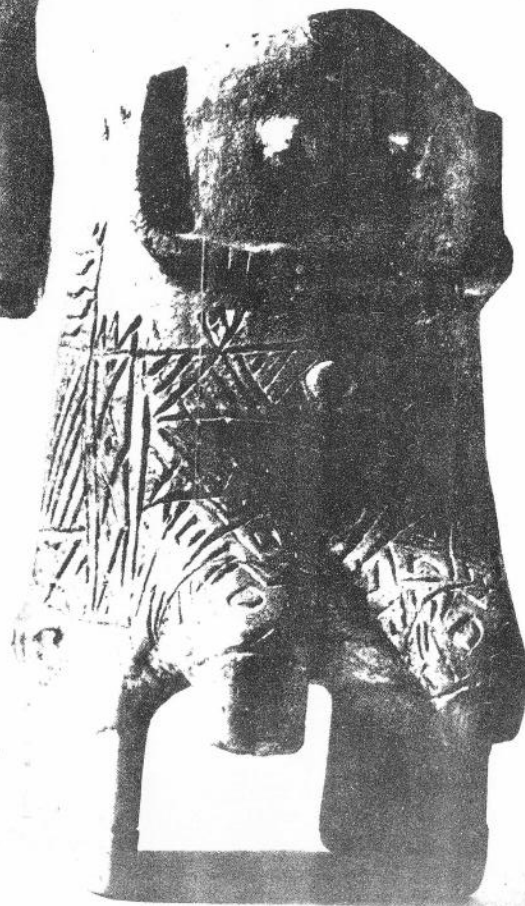
Végső megfogalmazásban: A Szegvárott lelt "sarlós istennek" a hasonmásai a mezopotámiai kultúrában nagyon gyakoriak és nem kétséges, hogy a görögök is innét vették át az "Idő-isten", Kronos fogalmát, hisz a földmivelő nép a vetés és aratás közt eltelt napokkal mérte az időt. Egyszerűbb öregjeink elbeszélésében az időmeghatározás: krumplikapáláskor, szüretkor stb. megszokott dolog. A "színek jelentősége" a suméroknál amúgy is jelentős volt, mindegyikhez egy-egy vallásos hiedelem, szellemi lény, ártó-áldó lélek stb. kapcsolódik. S a szegvári többi leletek tanúsága arra utal, hogy a sumér hiedelemvilággal sokban



29. kép: A "Sarlós isten" képe Szegvárott



30. kép
A zsákai (Debrecen)
sumér "női torzó".



31. kép :
A "kökény-dombi Vénus"

azonosak ezek a színalkalmazások. Így a "sarlós istent" is mezopotámiaiainak tekinthetjük.

A BUDAKALÁSZI HALOTTI KOCSI.

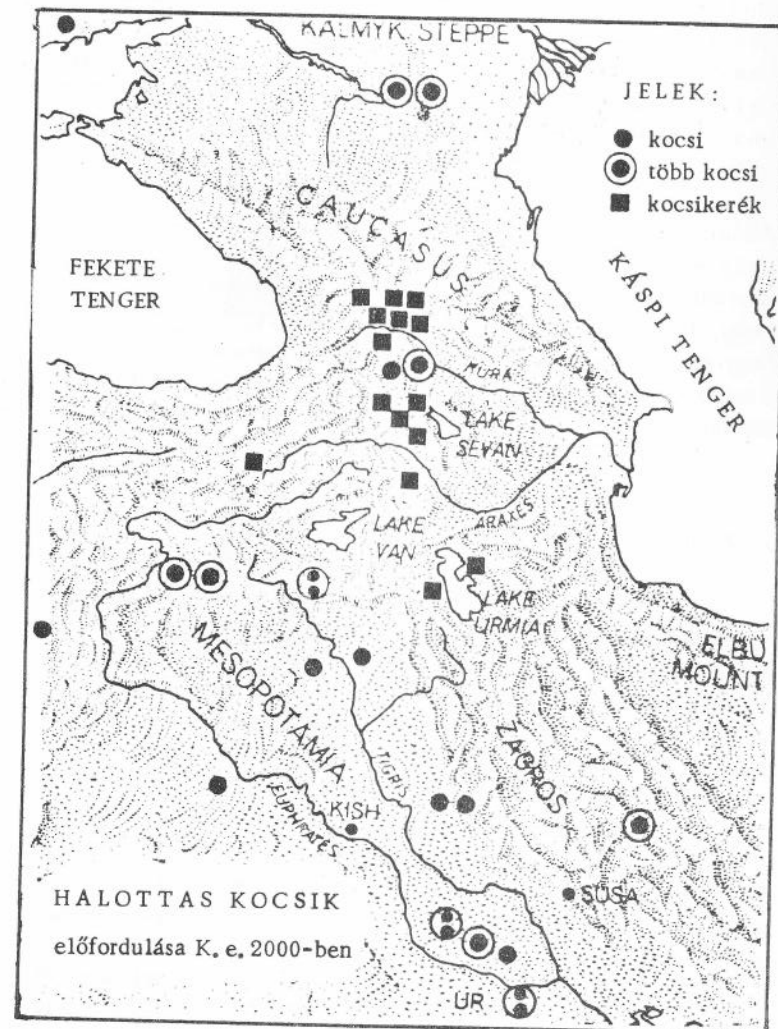
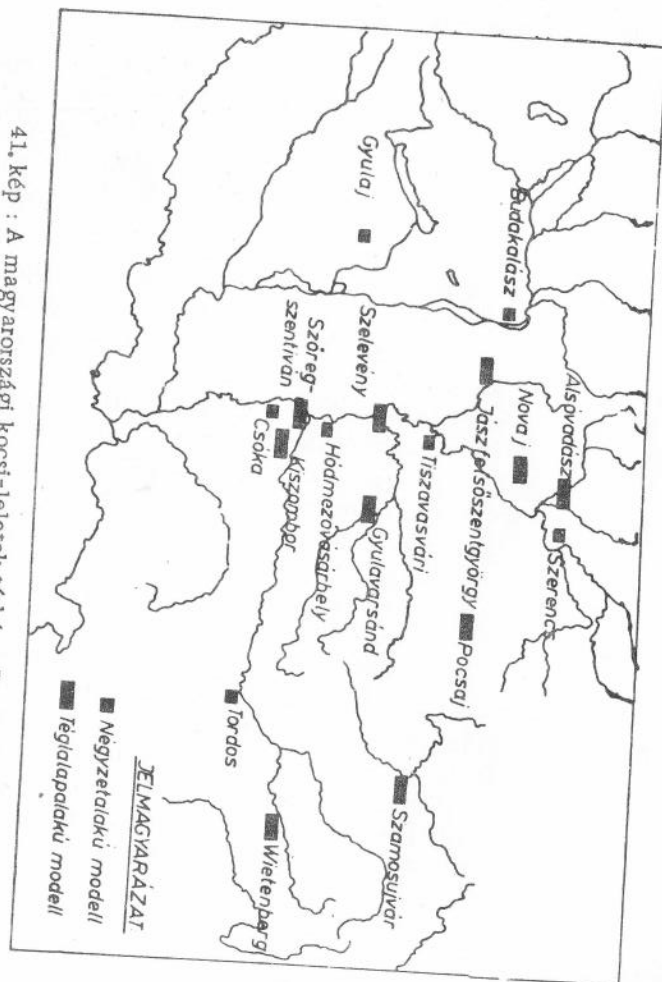
A magyarföldi neolitikor - sumérok kora - maradványsorozatáról lévén szó ebben a majdnem csak "lajstromozó" munkában, az itt szereplő, címszóként használt "budakalászi" urnakocsi mellett (43. kép) majdnem egy általános leletet kellene csak említenünk, annyira feltűnően elterjedt jelenség Mezopotámia-Kaukázus közti térségben, valamint a Kárpát-medencében. (45 és 46 térképek). Ha a Közelkelettől a Fekete Tenger partjain a mai Magyarország - itt mindig az integrál Kárpát - medencét kitöltő Nagymagyarországra gondolok - területéig hatoló, vagy egymással kapcsolatban álló két "szárny" kulturutját végig követjük, akkor az Eufrates-Tigris és a Tisza vonala lehetne a "halottaskocsi" elterjedésének a határvonala. Ez pedig a mélyreható és évezredek át át éltető sumér kultúra vallási szertartásainak jellegzetes megnyilvánulása, amely halottait a sirba szállítja.

A budakalászi agyagból gyurt sirmellékletnek szánt gyerekjátéknyi kocsi a legősbibb egész Európában. Elterjedése - a térképek szerint FETTICH NÁNDOR magyar régésztünk legtermékenyebb és intuitívebb alakja mellett STUART PIGGOT edinburghi régész összeállításában - annyira kézzelfogható jele a sumér-magyar ősvallási hiedelmek magvának, hogy a költő szavait kissé torzítva azt mondhatják: "Minden nyelvésznél szebben beszélnek a kövek..."

Magyar részről SOPRONI SÁNDOR, BANNER JÁNOS, KEMENCZEI T. BONA I. és legutóbb FETTICH N. foglalkoztak ezzel a kultikus célokat szolgáló régészeti lelettel.

Rendeltetése - sirmelléklet - a tulvilágra utazó lélek

41. kép : A magyarországi kocsí-leletek térképe, Fetiich N. után



42. kép : Közel-keleti és kaukázusi leletek Piggot nyomán

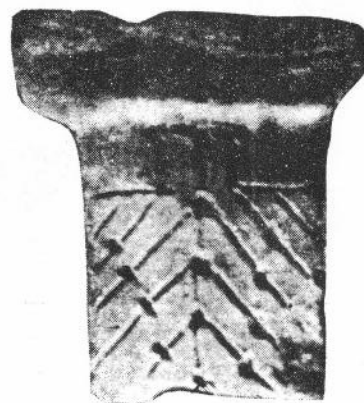
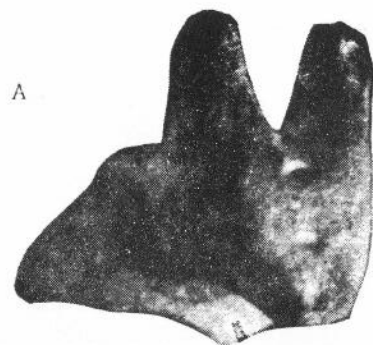
vándorlőeszkőze. Akkoriban még nem jártak annyira lőháton. Ké-
sőbb, a neolitikumot felváltó korokban már a kerék, a kocsipro-
fánabbnak látszott, semhogy ezzel indítsák el halottaikat a másvi-
lági utra a hátramaradt élők. Mint tudjuk a vikkingek csónakba a
lovass-nomád népek zőmmel pedig lovastól-nyergestől temették a
halottaikat. Így kívánta ezt az új "közlekedési eszköz"...

A budakalászi halotti kocsival kapcsolatban - legrővi-
debbre tömőritve FETTICH-nyomán "Ujabb adatok az őss-
kori kocsihoz a Kárpát-medencében" kapjuk a leg-
tőkéletesebb eszmei és gyakorlati magyarázatát ennek a kultusz-
tárgy elterjedésének és levonhatjuk belőle a végső eredményt is,
hogy a sumérok nemcsak kulturájukkal, hanem népileg is
éltek a Kárpát-medencében, de főként - a térkép szerint - Erdély
területén. (Magyar Történeti Szemle 1 (1969) 112-121.)

A ZENGŐVÁRKONYI "MADONNA "

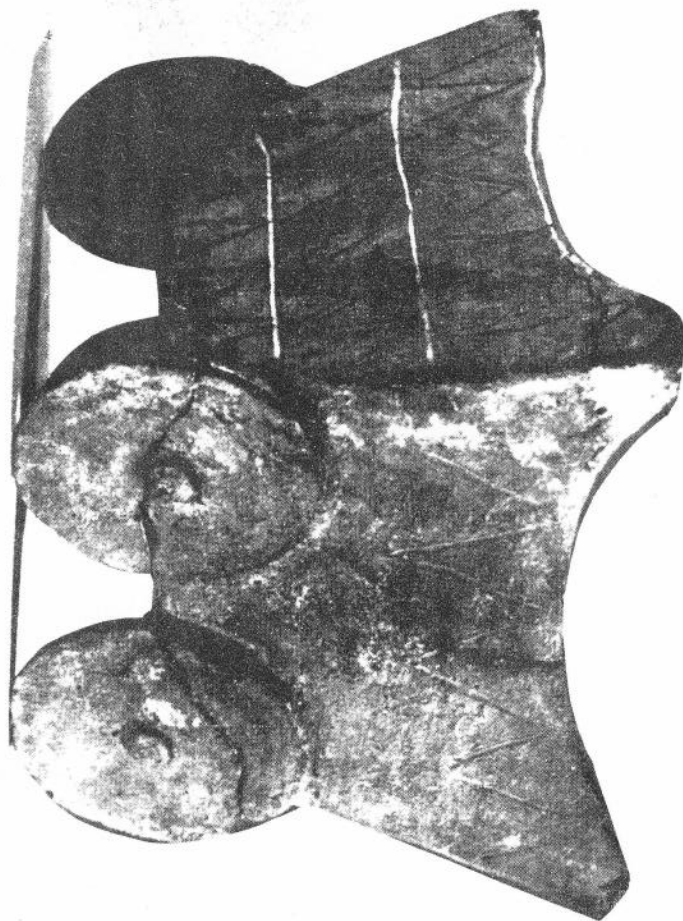
Az un. "lengyeli kulturá"-hoz kapcsolódó legér-
redesebb neolitikumi leletek egyike a Baranya-megyei Zengővár-
kony területén folyt ásások eredményeként meglett "Madonna"-
tőredék, amelyről a szakemberek sem tudják megmondani, hogy őri-
álló darab volt-e, avagy valamilyen edény díszítése. KALICZ le-
írása itt is tömör és sokatmondó: "Erősen stilizált női ala-
kot ábrázol, amely csecsemőjét ölében tartva, kar-
jával védőn magához öleli. A női fej és a gyermek
ábrázolása elnagyolt, mégis az istenanya és gyer-
mekének együttes ábrázolása megkapóan emberi
életszerű... A tartalom bensősége feledteteti a ki-
vétel kezdetlegességét". (I. m. 50.)

A sumér töredékek és egész szobrok madonnái is nyers
kivitelezések, de az anyaság magasztossága innét indult el, amely



39. kép : Sukorő-i leletek: A. Állat-idol, B. "varázslőkö"

40. kép: A budakalászi "halottaskocsi" (Szentendre Múzeum.)



pl. a turáni népeknél, Közép-Ázsiában és Kínában állandó és köz-
kedvelt motívum, amely aztán a kereszténységben is jelentős ran-
got kapott. (35. kép.)

A ZSÁKAI SUMÉR NŐI TORZÓ

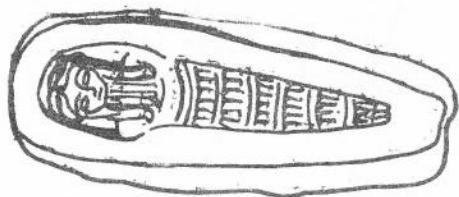
Az ún. "herpályi-kultúra" terméke. A zsákai Várdomb
lehordásakor bukkant elő sok más festett edénnyel. Jellemzőes haj
felbőrdrozás nyomai még ma is láthatók, amely a kerekarcai sumér
asszonyok jellemzőes hajviselete volt. De még inkább sumér jel-
legre mutat a kimélyített szemgödörpár, amelyet annak idején szí-
nes kövecskével töltöttek ki. Uruk vagy Eridu legősi szobrainak
sajátossága ez. Különben szintén valamilyen edény díszítéseként
szerepelt. (30. kép.)

A KÖKÉNYDOMBI VÉNUSZ

Sajnálatos módon a neolitikus szobrocskákat rendszerint
egy-egy görög mitológiai alak nevével jelöli a régészet, mert kény-
telen a fogalom kialakításnál sok új és néha lehetetlen névvel él-
ve előbbre vinni a kutatásokat. A már kialakult fogalmakkal páro-
sított új leletekről így zökkenőmentesen alkotunk magunknak ké-
pet. A "kökénydombi Vénusz" esetében azonban a "Vénusz" foga-
lom, melyet a görög klasszikus szobrászat remekei alapján magunk-
nak megalkottunk, csak szimbolikusan fedi ezt a "begyökeredzett"
szellemi képet. Mint képünk (31. kép) mutatja, csak a takaratlan
mellek utalnak Vénuszra. A szobrocska, amelyet BANNER JÁNOS
az 1944-es év folyamán Hódmezővásárhelyt, a híres Kökénydomb
széthordásánál lelt, méltó társa a "sarlós istennek" nőnemű alak-

ban, szintén trónon ülve. A dombból került elől a híres "oltár" is a háromszöges női termékenység szimbólum rajzával, a születendő istenség képével.

A "Vénusz" fogalmát G. CONTENAU "Le déluge babylonien" (A babilóniai vizözön) - Paris, 1952, 64-65 old.) sok - kal logikusabban "déesses nues" - "meztelen istennők" sorozatba csoportosítja a Louvre szépszámu hasonló termékenység szimbólumokkal ellátott kis agyagszobrait, de főként a "nemi háromszög"-ben jelentkező arcról szóló megállapítását, amely szerint az elpihenő (meghalt) természeti erők az "idők méhében" várakoznak az újjászületésre, de jelenlegi ábrázolásuk, mint pl. a kökénydombi oltár háromszögének emberi alakja a készülő, ébredő tavaszt jelzi, és nem egy új istennő, vagy isten születését. Ezzel a kérdéssel különben magyar részről ANDRÁSSY KURTA JÁNOS alapvető komparatív tanulmányt közölt "Ókori eredetű magyar emlékek" (Magyar Történelmi Szemle - New York, 1969, 2. 57-71.) címen, amelyben az ősi sumér vallási hiedelmek és a jelenlegi magyar szimbólumok közt letagadhatatlanul meglévő kapcsolatokat elemzi. Itt is szerepel a kökénydombi termékenység oltár háromszöge. Jól formált gondolatait és a kökénydombi oltár mélységét azonban - szerintem - G. CONTENAU tétele lényegesen módosítja, vagy inkább továbbfejleszti az "elhalt" természet "újjászületését" jelképező kis "anyaméh"- "koporsó" figura ugyancsak a Louvre agyag idolkáinak gyűjteményében, ahol hasonlóképp szép számmal akadnak.



33. kép : A szemelyi (Baranya-m) "sumér szemü kecske" Kalicz.



34. kép :
A villánykövesdi
"imádkozó férfi".
Kalicz N. után



35. kép A zengővári (Baranya-m) Madona, Kálicz N. u tán

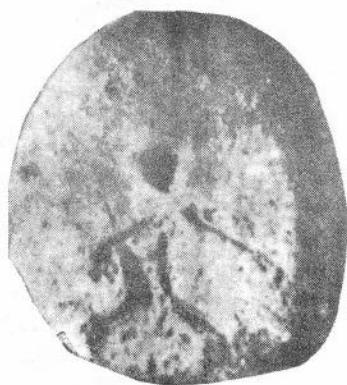


36. kép : Sukoró-i amulettek : A. írásjelekkel, Gelencsér F. felvét képe.



37. kép : Sukoró-i amulettek : B. "Nap-szimbólum" (?)

A



36. kép. A sukorói emberalaku "amulett" (Gerencsér F. felvételei)
b. / "mágikus kő" Sukoróról, Gerencsér felvétele

B



EGY SUMÉR "PATESI" FŐPAP

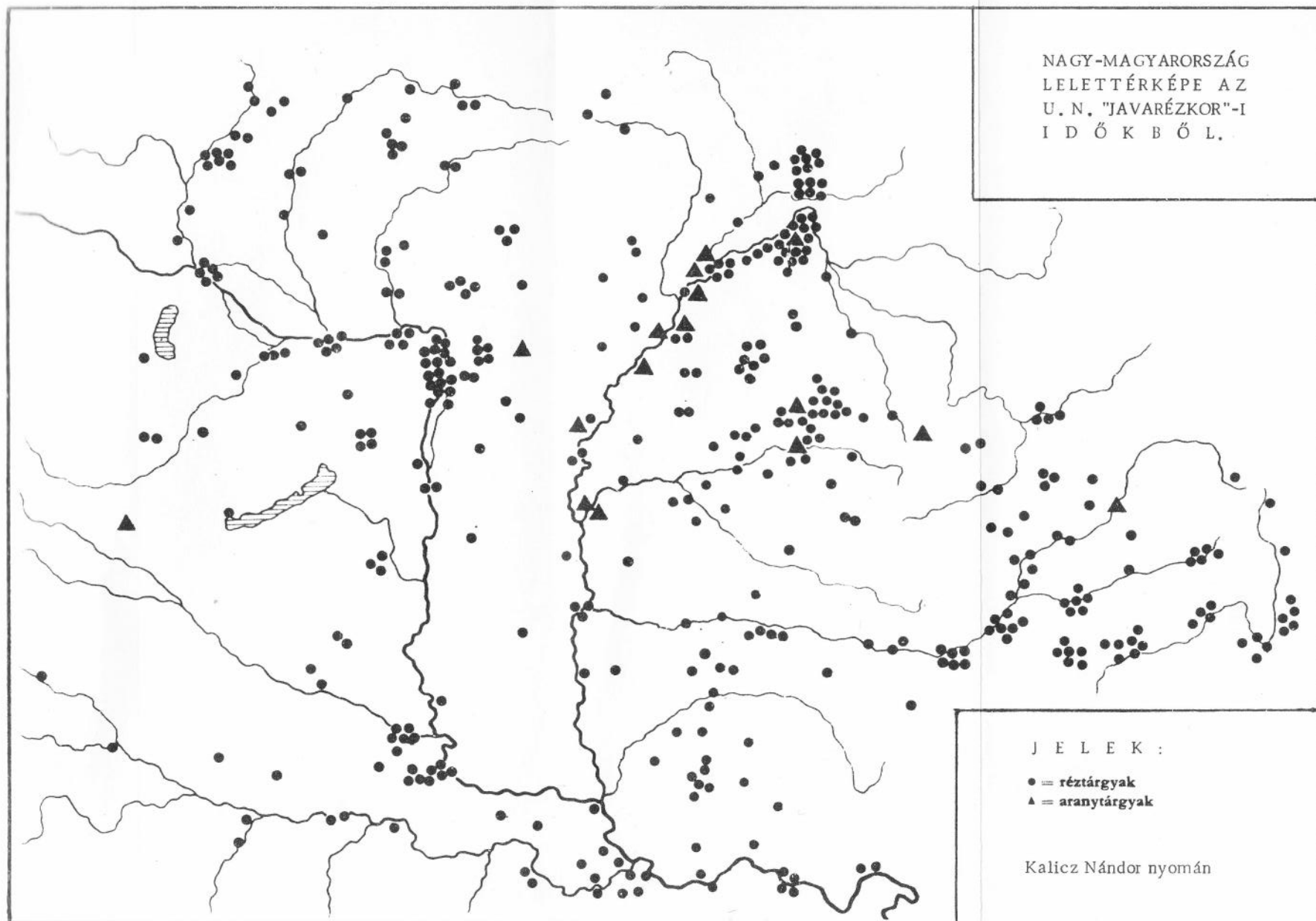
A z égre emelt karok szimbolikája őskori jelenetek óta egészen a mai összes vallási szertartásokból ismert szimbolikus gesztus, sokatmondó mozdulat: az embernek istenei vagy Istene fölé kapaszkodó lendülete, vagy az égietek földrehozó segélykérés kifejezése. A fuldokló ember utolsó mozdulata is ez az utóbbi. Nincs módunkban e helyütt részletgyűjteményt elsorolni a sumér hiedelemvilág, a város-istenek segítségét kérő hengerpecsétek jeleneteit felsorolni párhuzamként a Villánykövesden talált, kitártkarú "patesi" töredékhez. (34. kép.) Sumér kultúrához tartozandósága kétségtelenül úgy kronológiai, mint kiviteli és alkalmazási szempontból. Az isteneit rettegő ember ezt a szerepet a "patesi" a papkirály-királypap veszi át, mint közvetítő, aki aztán fogyasztója, gyűjtője lesz a világtörténelmen keresztül az "isteneknek" vagy "Istennek" hozott áldozatok, felajánlások, lelki bérváltságok stb. formáiban "önként" adományozott földi termékeknek - akár étel, akár arany, vagy más vagyontárgy és érték! - megalapítva az emberiség egy örökké élt és élő rétegét a papságot. A marxista eszme azért tagadja végeredményként az istenek és Isten létezését és küzd minden vallási "ópium" ellen, mert egy réteget "a termelésen kívül maradtakat" felszámolni szándékszik és a nép vallási hiedelmeit az állam-mindenhatóság, a rendszer istenítése igyekszik helyettesíteni. Az rendszernek tesznek esküt, annak hoznak "önkéntes áldozatokat" az új állami rendszereket "istenekként" rettegő ujkori emberek és az új fogyasztók, az új gyűjtők ma pártfunkcionáriusok képében jelennek meg. PL. a régi manicheista vallás "önvallomásait" átvéő papok, vagy a kereszténység gyóntatóinak elmondott "bünvallomás" helyébe a modern freudizmust támogató anyagi-marxista eszme a lélektani ügyeket intéző "pszichiáterekeket" helyezi, akik ezeket letagadott és mégis beismert vallási problémákat bizony zsiros haszonnal alkalmazzák a beteglelkű emberiségre...

A SUKORÓI "SUMÉR"-ŐSTELEP A VELENCEI TAVON

A közelmúltban tártak fel a Velencei-tó parti Sukoró falucskában egy őstelepet. Mint a kérdés szakértője és feltárója MAK-KAY JÁNOS írja az "Élet és Tudomány" 1970 évi száma 154. oldalán "A telep élete rövid-legfeljebb egy évszázadnyi-lehetett és az i. e. IV. évezred utolsó harmadára eshetett". (A hazai szakemberek - régészek, történészek stb. ugynevezett :i. e. rövidítése pótolni,illetőleg helyesbíteni akarja a régi "K. e" és "K. u." időmeghatározást. Hogy miért? - ki nem tudna erre választ adni?... Ezt a "kronológiai jelzést" maguk az orosz tudósok rendszerint nem alkalmazzák...)

A sukorói leletek kiértékelése még későbbi idők feladata, bár MAK-KAY tanulmányaihoz nincs sok hozzátennivaló. A "karcokat" és egyéb jeleket azonban a mezopotámiai pictokráfiaképeihez, jeleihez kellene már most hasonlítani, egybevetni velük, hogy meg ne ismétlődjön az eset, ami TORMA-gyűjteményével történt. A képek (36, 37, 38, és 39. képek) azonban sokkal több titokzatosságba vannak burkolva, hogy jelenlegi "lajstromozó írásunkban" a sok kínáló párhuzam felsorolására és bemutatására vállalkozhatnánk.

Egyedül a MAK-KAY által "köttafejes" darab leírásához akarnám hozzáfűzni, hogy ez a fajta diszítési módszer az andesi indigena (indián bennszülött) ősi művészetben nagyon nagy szerepet játszik és igen sűrű. Itteni magyarázat szerint a cserépedényeket gyapjuszálakból font, illetve csomózott hálókban hordták, vagy a házakban így felakasztva tartották. A kis lyukacsák (köttafejek?) helyébe illesztették a szálak összekötéséből származó "göcsöket" csomókat, hogy a jelzett edény ne mozogjon, el ne csusszon a "hálójában".



NEGYEDIK RÉSZ

FELHASZNÁLT IRODALOM

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BANNER J. : A kökénydombi Vénus. - Délvidéki Szemle 12(1942) 458-463. old.
- BANNER J. : A kökénydombi kőoltár. - Szeged városi Muzeum kiadványai II. (1943.)
- BANNER J. - JAKABFFY I. : A Közép - Dunamedence régészeti bibliográfiája a legrégibb időktől a XI. századig. Bpest, 1954
- BANNER J. : Anthropomorphe Gefaesse der Theisskultur von der Siedlung Kökénydomb bei Hódmezővásárhely (Ungarn). Germania, 37 (1959) 14 - 35.
- BOBULA, I. : The great stag : a Sumerian Divinity and its affiliations. - Anales de Historia Antiqua y Medieval. - Buenos Aires, 1953, 119-126.
- CSALOG J. : A tiszai műveltség viszonya szomszédos újkőkori műveltségekhez. - Folia Archeologica, Budapest, 7 (1955) 23-41.
- CSALOG, J. : Die anthropomophen Gefaesse und Idoloplastiken von Szegvár - Tüzköves. - Acta Archeol. Hung. 11 (1959), 7-38.
- DEÁK GERŐ : A tordasi régészeti telepről - Magyar Polgár, Kolozsvár, IX. évf. (1875) 254. szám
- DOMBAY, F. : Die Siedlung und das Graeberfeld in Zengővárkony. Archeologia Hungar. 37. (1960)
- DOUGLAS, E. von BUREN: Symbols of the Gods in Mesopotamian Art. - Annalecta Orientalis, Roma, 1945
- DUMITRESCU, H. : Un modele de sanctuaire découvert dans la

station énéolitique de Caesciourele. - Dacia (N. S. 12.) 1968
 DUMITRESCU, VI. : En Roumanie, Caesciourele, un sanctuaire énéolitique. - Archeologia (Bucarest) 32 (1970)
 FETTICH N. : Über die Sinn der prähistorische Ornamente. Acta Archeol. Hung. 9 (1958), 115-125
 FETTICH N. : Ujabb adatok az őskori kocsihoz a Kárpát-medencében. - Ethnográfia (Budapest) 1969
 GOFF, B. L. : Symbols of Prehistoric Mesopotamia. - New Haven-London, 1963.
 GOOS, C. : Bericht über die von Frl. Sophie Torma ausgestellte Sammlung prähistorische Funde. - Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, N.F. XIV. (1879)
 GYULAI, P. : Schliemann-levelek Torma Zsófiához. Korunk, 31. (1972) 436 - 440.
 GYULAI P. - FODOR E. : Torma Zsófia levelesládájából. "Téka" sorozat, Bukarest, 1972.
 HARMATTA J. : Neolitikumi írásbeliség Közép-Európában. - Antik Tanulmányok, 13 (1966) 235-236
 HERMANN A. : Dr. Torma Zsófiáról. - Hunyadmegyei Történeti - Régészeti Társaság Értesítője. - XII. (1901), 31.
 HOOD, M. S. F. : The Tartaria tablets. - Scientific American, - 1968. V.
 JÁKI G. : Torma Zsófia gyűjteménye. - Magyar Őskutatás, 1971 77-79 és 351-354.
 KALICZ N. : Agyagistenek. (A neolitikum és rézkor emlékei Magyarországon.) Corvina - Budapest, 1970
 KALICZ N. : Die Pécel (Badener) Kultur und Anatolien. Studia Archeologica, Budapest, 2. (1963)
 KOCH ANTAL : Erdély ősemberi maradványai és az ősemberre vonatkozó leletei. - Erdélyi Múzeum Egyet. Évkönyvei - Kolozsvár, Új folyam I. (1876) 117 - 158.
 MAKKAY J. : Adatok a péceli (bádeni) kultúra vallásos elképzeléseihez. Archeológiai Értesítő (Budapest) 90 (1963), 3 - 15.

MAKKAY J. : A tartariai (Alsótatárlaka) lelet és Dél-Kelet-Európa újabb kőkora. - Alba Regia, 4 (1966).
 MAKKAY J. : A tartariai (Alsótatárlaka) leletek. - Élet és Tudomány - Budapest, 1966.
 MAKKAY J. : Early Near-Eastern and South East European Gods. Acta Archeologica (Budapest), 16 (1964), 3-64.
 MAKKAY J. : A tartariai (Alsótatárlaka) táblácskák. - Magyar Tudomány - Budapest, 1970, - 63 - 69.
 MÉRI I. : A Torma Zsófia gyűjtemény bukki jellegű cserepei. - Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyvei (Kolozsvár), 1942.
 LAKI K. : On the Origin of the sexagesimal system. - Journal of the Washington Academy and Sciences - 59. Vol. 24 - 29.
 PIGGOT, St. : The recent discovery of ancient wagons. - Scientific American - July 1968
 POPOVICH, VI. : Une civilisation égéo-orientale sur le Moyen-Danube. - R. A. - 1965.
 RANKE, J. : Über neolithische Wohnstätten Siebenbürgens. - V. on. Correspondenzblatt, Bd. XIII (1882), 90 - 98.
 REINECKE, P. : Tordos és Trója. - Archeológiai Értesítő (Budapest), 1899.
 REINECKE, P. : A tordasi őstelep. - Archeológiai Értesítő (Budapest) 1898, 97 - 103 és 1899, 115-123.
 ROSKA M. : Az őskori Kolozsvár - A Kolozsvári Szemle Könyvtára, I. 1943.
 ROSKA M. : A Torma Zsófia-Gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárában. - Kolozsvár, 1941.
 SAVEANU S. : "Ne-au vizitat Sumerieni ?" (Meglátogattak-e bennünket a sumérok ?) - Magazin (Romania), 1971 dec. 19.
 SCHMIDT, H. : Troja - Mykene - Ungarn. - Zeitschrift für Ethnographie, - 36 (1904).
 SCHROLLER, H. : Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens. - Berlin, 1923.
 SOPRONI S. : A budakalászi kocsi. - Folia Archeologica, Buda-

pest, VI.(1954)

SZŐCS I. : Sumér és Szemere. - Korunk (Kolozsvár) 30 (1971)

TÉGLÁS G. : Torma Zsófia a kőkorszaki leletek felfedezője. -

Fővárosi Lapok, (Budapest), 1876, 193. szám

TÉGLÁS G. : Hunyadból, Tordos, Nándor-Válya s ennek hármastagozatja. - Pesti Napló, 1876 aug. 19.

TÉGLÁS G. : Hunyadmegye-i régiségek. - Kelet, 1876. 8. 17.

TORMA ZS. : A nándori barlangsoportozat. - Erdélyi Muzeum

Értesítője, 1880, 6-7. szám 1 - 24. old.

TORMA ZS. : A német anthropológusok XIII. nagygyűlése. Hunyadmegye-i Történeti - Régészeti Társaság Értesítője. 1882. - 90'-98. oldalak.

TORMA ZS. : Über den Planetenkultus des vorrömischen Daciens. - Correspondenzblatt, Bd. XVIII. (1887), 8-8. füzet.

TORMA ZS. : Hunyadmegyei neolith- (kőkorszakbeli) telepek, és annak függeléke. - Erdélyi Muzeum (Kolozsvár), 1879, 93-94. füzet, 51 lap.

TORMA ZS. : Ethnographische Analogien - Ein Beitrag zur Gestaltungs- und Entwicklungsgeschichte der Religionen. - Von Sophie von Torma. - Mit 127 Abbildungen auf 8 Tafeln. - Jena, 1894 Ed. Hermann Costenoble.

TORMA ZS. : Hazánk népe ősi mythosának maradványai. - Deés 1896. (8-rét, 11 lap.)

TORMA ZS. : Szimbolikus ősemlékek keleti vonatkozásai. - Lipcse, 1899.

VLASSA, N. : Contributii la cunoasterea culturii Bodrogkeresztur in Transilvania. - S. C. I. V., 15 (1964), 351 - 367.

VLASSA, N. : Kulturelle Beziehungen des Neolithikums Siebenbürgens zum Vorderen Orient. - Acta Musei Napocensis (Kolozsvár), 7 (1970), 3 - 39.

TARTALOM

Bevezető a "SUMÉR KÖNYVEK" sorozathoz	5
Előszó a Kiadótól	7

I. RÉSZ : Jáki Gábor: Torma és műve

Torma Zsófia élete	11
Az életmű	25

II. RÉSZ : Torma-Foyta: Sumér nyomok Erdélyben.

Sumér nyomok Erdélyben	140
------------------------	-----

RÉSZ : Jáki Gábor "Sumérok magyar földön "

Ami azóta történt...	143
Tordos és Tatárlaka a szakemberek vitáiban	149
A "Nándor-völgy"-i írásos félkorong	182
Tordosi "újra felfedezett" idolkok	185
Egy tordosi pecsétnyomó feliratai	186
A Temesvár-Ronát sumér őstelep Imdigud istennője	189
A bojáni kultúra "szentházacskája"	190
Kolozsvári sumér őstelep leletei	193
A szegvári "Sarlós-isten"	196
Budakalász halottas kocsija és kapcsolatai Sumérral	202
A Zengővárkony-i "Madonna" és társai	205
A zsákai "sumér" női torzó	207
A "Kökény-dombi Vénusz" és ami körülötte volt	211
Egy "magyar-sumér" patesi - papkirály	213
Sukoró község Velencei-tó-parti ősfalva	219

VI. RÉSZ : Felhasznált irodalom

Bibliográfia	220
Tartalom	224